

Uit de bijlage die ik opmaakte in dec. 2018 bij 'Op eigen kompas je weg zoeken' uitgewerkt eveneens door Maurits Gilissen. Kan dus ook nu gebruikt worden door de gespreksleider/ster.

3 Twee (nog steeds!) lezenswaardige passages uit *De Nieuwe Katechismus. Geloofsverkondiging voor volwassenen. In opdracht van de Bisschoppen van Nederland, Paul Brand, 1966* (Helemaal in de lijn van *Vaticanum II*)

A Het verlangen van ons geweten (p.21-22) – een universeel gegeven

Wij spraken (*in de vorige blz.*) over ons verlangen naar geluk. Mogen wij nu een ander verschijnsel noemen: ons verlangen om goed te zijn.

Een mens weet dat hij het geluk niet grijpen mag tot elke prijs; dan is het niet eens geluk. Hij wil goed leven. Hoe iemand ook houdt van een vrouw, als hij er een man en vier kinderen door ongelukkig maakt, kan het niet. 'Goed' stelt de mens boven 'gelukkig', om werkelijk gelukkig te kunnen zijn. Er leeft in ons een geweten.

Iedere mens, godsdienstig zowel als niet-godsdienstig, weet dat hij een geweten heeft. Vaak is geprobeerd deze 'stem van het geweten' terug te brengen tot 'begrijpelijker' werkelijkheden, en haar zodoende te verklaren. Men heeft gedacht aan een natuurlijker rem. Zoals de drang tot zelfbehoud (de vrees voor de dood) de mens binnen de perken van het menselijk bestaan houdt, zo zou, op een andere manier, ook het geweten doen. Men heeft gezocht het te begrijpen vanuit zelfrespect, vrees voor de publieke opinie, erfelijke levensgewoonten, opvoeding, milieu. En al deze elementen verklaren inderdaad wel iets. Zij verklaren de toepassingen van het geweten: waarom dit volk op deze, dat volk op die wijze, deze mens zo, die mens weer anders de grens legt tussen goed en kwaad. Want dat verschilt immers in de mensheid zeer veel: wat het geweten als goed of kwaad beoordeelt. Maar wij allen komen erin overeen dat wij, dieper dan het onderscheid tussen nuttig en nutteloos, of prettig en pijnlijk, onderscheid maken tussen goed en kwaad.

Zelfs als niemand mijn kwaad zou zien, zelfs als geen mens er direct door getroffen zou worden, waarschuwt, beschuldigt, beangst mijn geweten mij, maar vooral moedigt het mij aan en leidt mij naar goedheid en recht. De andere mensen kunnen helpen ontdekken *wat* goed en wat niet goed is. Maar de verantwoordelijkheid, de schaamte, de wroeging, het verlangen goed te zijn, kortom, de zekerheid *dat* ik goed moet (of had moeten) handelen, daarmee sta ik alleen. Wroeging ervaar ik eenzaam. Daar helpt geen moeder lief aan. Zij kan daar niet komen. Daar spreekt een andere stem. Mijn zelfrespect? Nee, men ervaart in de wroeging niet zichzelf als rechter. Men ervaart iets wat groter is. Ervaart men dan onbewust de ogen van alle mensen? Nee, het lijkt een ervaring van alleen staan met zijn schuld.

Het gewetensoordeel gaat gepaard met diepgaande gevoelens. Vrees, onrust. Vrees dat men de eigenlijke, diepste bestemming van zijn leven niet ontvangen zal. Maar vooral ook is het geweten bron van een zeer diepe vreugde. De vreugde van in orde te zijn met zijn bestemming, een volkomen, uiterste bestemming.

B Opdracht tot persoonlijke gewetensvorming (p.442-443)

Verskillende oorzaken zijn er die juist in onze tijd een grotere nadruk op het persoonlijk gewetensoordeel doen leggen. Het gevoel voor het onherhaalbare van mensen en toestanden is groeiende. Tegelijk leven wij in een speciale overgangstijd waarin het waardenbesef zich bijzonder vernieuwt.

De kwestie wordt des te dringender als een verouderd waardenbesef-ook een vermagerd waardenbesef is, of als voorschriften die een verouderd besef weerspiegelen, te zeer in details getreden zijn. In zulke gevallen is het plicht om heel bijzonder bij het eigen gelovig aanvoelen, het eigen zintuig voor het goede, te rade te gaan. (Wel zal ook dit niet iets eenzaam zijn. In de gemeente Gods, ja, in het geheel der mensheid, vraagt men raad, bespreekt men, en bemerkt men hoe een nieuw besef in de gewetens groeit.)

Zo staan wij in onze dagen voor een heel eigen opdracht. Enerzijds blijft de leiding der gemeenschap een beroep doen op eerlijke nederigheid en gehoorzaamheid, houdingen zonder welke de christelijke inspiratie en vrede niet bestaan kunnen: «Meent niet, zegt Christus, dat Ik gekomen ben om de wet of de profeten op te heffen» (Mt. 5, 17). Anderzijds is er de opgave om, waar nodig - als vriend van God, met een rustig en moedig geweten, in overleg met mensen van goede geest - de ernst van de persoonlijke beslissing niet uit de weg te gaan. Jezus geeft deze houding aan als Hij zegt: «Hebt gij niet gelezen, wat David deed toen hij met zijn gevolg honger had? Hoe hij het huis van God binnenging en de toonbroden opat, die hij, noch zij die met hem waren, mochten eten, maar de priesters alleen?» (Mt. 12, 3-4). En dan is er het feit dat juist Jezus de geboden niet zien laat als losse voorschriften zonder verband, gedictieerd door een willekeurig bevel van God. Nee, in de geboden toont 157 Hij een kern, een bron, van waaruit iedere waarde haar betekenis krijgt. Hij doet dit als Hij zegt: «Aan deze twee geboden hangt heel de wet en de profeten».

Welke twee?

«Gij zult de Heer uw God. binnemen met geheel uw hart, geheel uw ziel én geheel uw verstand. Dit is het voornaamste en eerste gebod. Het tweede, daarmee gelijkwaardig: Gij zult uw naaste binnemen als u zelf» (Mt. 22, 37-40). De bron en het doel van de wet is de liefde. Daarin worden de tien geboden - de eerste drie en de zeven andere - samengevat. Daarin krijgen zij hun diepste zin. Liefde tot God, liefde tot de mensen.

4 Vergelijkingen met het geweten (Gerrit Setzer, internet)

Met enkele vergelijkingen zou ik verschillende toestanden over het geweten willen verdiepen en aanschouwelijk maken.

- Het geweten is als een **kerkklok**. Men hoort het niet in de drukte en slaat er weinig acht op. Maar als alles rustig is, ziet de zaak er helemaal anders uit. We moeten

niet zoveel "lawaai" in ons leven dulden, zodat we de stem van het geweten beter horen kunnen.

- Het geweten functioneert als een **venster** en niet als een gloeilamp: Het laat licht in de ziel binnen, maar produceert geen eigen. De vensters van onze zielen moeten regelmatig gereinigd worden, opdat het licht van het Woord van God binnenstralen kan.
- Een geweten is als een **rechter**. Een rechter fundeert zich op bestaande wetten en wijst geen nieuwe af. Zo handelt het geweten op grond van voorhanden zijnde richtlijnen en definieert geen eigen. Het geweten kan dan alleen juist oordelen, als het de richtlijnen en voorschriften van het Woord van God "kent" en toepast.
- Het geweten is als een **armbandhorloge**. Zij moet altijd weer in overeenstemming met een betrouwbare maatstaf – bijvoorbeeld een zeer nauwkeurige atoomuurtwerk – gelijkgesteld worden. De maatstaf voor het geweten is het Woord van God, dat wij dagelijks lezen moeten.
- Het geweten is als een **waakhond**, als de zonde voor de deur legt. Slaat de hond aan, zal zijn bezitter daarop reageren. Op dezelfde wijze luisteren wij naar het geweten, om geen onaangename verrassingen te beleven. De hond moet echter goed opgevoed worden: Hij mag niet luid blaffen, als een vlinder voorbij vliegt, en hij mag niet gemoedelijk blijven liggen, als iemand brutaal over de schutting klimt. Evenzo willen we ons geweten opvoeden, zich bij werkelijk gevaar te melden.
- Het geweten is als een **jachthond**, als er zonde gedaan werd. Een jachthond volgt met grote vasthoudendheid zijn prooi; en zo "jaagt" ons het geweten, als wij gezondigd hebben. Het is goed als wij onze schuld direct belijden en de aangelegenheid snel in orde brengen! Hebben we dat gedaan, heeft het geweten ook geen recht meer, ons deze zaken verder voor te houden.
- Het geweten is als een **weegschaal**, die geïkt moet worden. Ons geweten moet daarbij niet op een veeweegschaal lijken, die kleinere gewichten helemaal niet aanwijst, maar een briefweegschaal, die direct reageert. We hebben een fijngevoelig geweten nodig.

Hoe wij met ons geweten omgaan, is beslissend voor ons leven als christen. We moeten ernaar streven, onze weg met een goed geweten te gaan. En we willen ons geweten aan de hand van het Woord van God dagelijks 'scherpen', opdat het goed functioneert.